

แนวคิดเรื่องการเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล
The concept of preparing for death among Buddhists during the time
of the Buddha

พระครูใบฎีกาธรรมาวุธ ปณฺญาวุโธ (ทาทำ)
Phrakhrubaideeka Thanawat Panyawuto (Tatham)
วัดปัญญาธาราราม จังหวัดเชียงใหม่
Wat Panyawutharam, Chiang Mai Province
Email: champ20079@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล เป็นการศึกษาจากเอกสารพระไตรปิฎก ผลการศึกษาพบว่า ความตายเป็นเรื่องปกติธรรมของสิ่งมีชีวิตทั้งหมด เมื่อไม่สามารถจะเลี่ยงความตายได้ การเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งสำหรับมนุษย์ ในพระพุทธศาสนามีตัวอย่างของบุคคลที่เตรียมพร้อมรับมือกับความตายได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น พระพุทธเจ้าทรงวางแผนล่วงหน้า 3 เดือน โดยทรงกำหนดแนวทางปฏิบัติหลังความตายของพระองค์และการวางแผนในกิจการคณะสงฆ์ไว้อย่างครบถ้วน หรือในกรณีของพระสารีบุตร พระอานนท์ พระมหาปชาบดีเถรี และอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้วางแผนการตายของตนไว้อย่างแยบคาย ไม่ให้เป็นภาระของบุคคลที่อยู่ในภายหลัง อนึ่งจากการศึกษาพบว่า บุคคลที่มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายได้ดั่งนั้นล้วนเป็นอริยบุคคลทั้งนั้น จึงทำให้มีสติไม่หลงในเวลาตาย

คำสำคัญ: การเตรียมความพร้อม, ความตาย, พระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article aims to study the preparation for death of Buddhists during the Buddha's time. The study is based on Tripitaka documents. The results of the study found that death is a normal part of all living beings. Since death cannot be avoided, preparing for death is very important for humans. In Buddhism, there are examples of people who effectively prepared for death, such as the Buddha who planned 3 months in advance by specifying the practice after his death and planning the affairs of the Sangha in full. In the case of Sariputta, Ananda, Mahapajapati Theri,

and Anathapindika, they meticulously planned their deaths so that they would not be a burden to those who lived after them. Furthermore, the study found that people who were well prepared for death were all noble ones. Therefore, they were mindful and did not lose their minds when they died.

Keywords: preparation, death, Buddhism

บทนำ

ความตายเป็นสัจธรรมสากลของทุกสรรพสิ่ง เพราะทุกอย่างในโลกนี้ล้วนตั้งอยู่บนกฎของการ “เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป” บางครั้งอาจมีคำอื่นเรียกแทนคำว่าตาย แต่ก็ล้วนหมายถึงความสิ้นไป ความจากไป ความตายจึงเป็นเรื่องที่ธรรมดาสำหรับชีวิต เพราะมนุษย์ทุกคนไม่ว่า เด็ก ผู้ใหญ่ คนโง่ คนฉลาด มั่งมี และยากจนล้วนต้องตาย (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 85 : 3) ดังที่ปรากฏในบทกถาปัจฉิมวาทของพระพุทธเจ้าว่า “เรามีความแก่เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้ เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้ เรามีความตายเป็นธรรมดาจะล่วงพ้นความตายไปไม่ได้ เราจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักทั้งปวงและสรรพสัตว์มีกรรมเป็นของตนจะต้องรับกรรมที่กระทำไว้ด้วยตนเอง” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 22 ข้อ 57 : 81) นั่นคือ อย่างไรเสียสรรพสัตว์ทั่วทุกตัวตนมีความแก่ ความเจ็บ และตายเป็นเบื้องหน้า สัตว์ที่จะเหลืออยู่ได้แบบไม่ตายนั้นนั้นไม่มีเลย ดังพุทธพจน์ว่า “อายุคนเรานี้สั้นนัก ชาติหน้ายังจะต้องไปเกิดกุศลควรสร้างไว้ พรหมจรรย์ควรประพฤติ ไม่มีใครเลยที่เกิดแล้วไม่ตาย ภิกษุทั้งหลาย คนใดอายุยืนคนนั้นจะอยู่ได้แค่ 100 ปี หรือเกินกว่าบ้างก็เล็กน้อยการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่ว่าจะตายลงเมื่อใด” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 15 ข้อ 145 : 184) ความตายอุปมาดังหินก้อนใหญ่กลิ้งลงมาจากภูเขา ไล่ทับสัตว์ที่อยู่เบื้องหน้าให้ตาย สัตว์ที่อยู่จะไล่ตายก่อน สัตว์ที่อยู่ไกลตายทีหลัง สัตว์ที่เหลืออยู่นั้นย่อมไม่มี “วิธีที่สัตว์ผู้เกิดมาแล้วจะไม่ตายย่อมไม่มี แม้จะอยู่ไปจนถึงชรา ก็จะต้องถึงแก่ความตายเพราะสัตว์ทั้งหลายมีความตายอย่างนี้เป็นธรรมดา” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 581 : 641)

เมื่อความตายเป็นเรื่องธรรมดา มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งปวงไม่สามารถหลบหลีกความตายได้ ดังคำว่า “บุคคลเมื่อถึงคราวจะตาย บุตรทั้งหลายก็ต้านทานไว้ไม่ได้ บิดาก็ต้านทานไม่ได้ พวกพ้องก็ต้านทานไว้ไม่ได้ แม้นญาติพี่น้องก็ต้านทานไว้ไม่ได้” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 288 : 22) “บุคคลถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศ ก็ไม่พ้นจากความตาย ถึงจะดำลงไปกลางทะเล ก็ไม่พ้นจากความตาย ถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากความตาย เพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คุณคณียืนอยู่แล้วจะไม่ถูกความตายครอบงำได้” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 128 : 71) ด้วยเหตุนี้ ในพระพุทธศาสนาจึงมีคำสอนเพื่อให้ทำความเข้าใจในความตายอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดความประมาทในชีวิตและพร้อมที่จะเผชิญหน้ากับความตายได้อย่างมีสติ (พระธรรมปิฎก

(ป.อ. ปยุตโต), 2539 : 4) ที่เรียกว่า “ตายดี” ในพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนเกี่ยวกับความตายและการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายไว้อย่างแยบคายและน่าสนใจ

เนื้อหา

1. ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา

ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับความตายมีทัศนะอย่างหลากหลาย ทั้งในได้จิตวิทยา การแพทย์ ปรัชญา สังคมวิทยา แต่ในงานวิจัยนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับความหมายของความตายและแนวคิดเกี่ยวกับความตายในมุมมองทางพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมถึงองค์ประกอบ ประเภทและสาเหตุของความตาย มีรายละเอียดดังนี้

ความตายหรือการตาย เป็นคำที่มาจากศัพท์ภาษาบาลีหลายคำด้วยกัน แต่ที่พบบ่อย คือคำว่า มรณะ ซึ่งประกอบไปด้วย มร ธาตุ แปลว่า ตาย ลง ยุ บังคับ แปลง ยุ เป็น อน สำเร็จรูป เป็น มรณ แปลว่า การตาย ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Death มีรากศัพท์มาจากภาษาอินโด-ยูโรเปียนว่า Dheu แปลตามตัวว่า Act or process of dying คือภาวะสิ้นสุดของชีวิตหรือของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง (จินตสุธา รอดพาล, 2549 : 17)

นอกจากนี้ ในภาษาบาลียังมีคำไวพจน์ที่มีความหมายถึงการตายอีกหลายคำ เช่น กาลกิรียา แปลว่า การทำกาละ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 4 ข้อ 164 : 245) คำว่า ปลย แปลว่า การตาย มจจุ แปลว่า การตาย อุจจุ แปลว่า ความล่องไป นิชน แปลว่า การตาย นาส แปลว่า ความพินาศ กาล แปลว่า การตาย ทำที่สุดแห่งอรรถภาพ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 3 ข้อ 789 : 128) อนต แปลว่า ความที่เป็นไป

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้อธิบายความหมายไว้ว่า การตายหรือมรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิต หรือการตาย คืออาการที่ชั้น 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แตกสลายการทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์ การที่ชีวิตสูญสิ้น หรือความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งชั้น ความทำลายไป ความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใดนี้เรียกว่ามรณะ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 390 : 325) ดังปรากฏคำอธิบายในพระสูตรตันตปิฎกว่า พระสารีบุตรได้กล่าวถึงการตายไว้ว่า ผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ หรือสัตว์ทั้งกายสังขาร คือ ลมหายใจ เข้าออกก็ดับไปวจีสังขาร ได้แก่ วิตก วิจารณ์ คือ ความตรึกความตรองก็ดับไป และจิตสังขารคือสัญญา และเวทนา คือ ความกำหนดได้หมายรู้ก็ดับไป อายุก็หมดสิ้นไป ไออุ่น คือ ไฟที่เกิดแก่กรรมก็สงบ อินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็แตกทำลายไป (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 12 ข้อ 456 : 494) หรือเมื่อเราทราบแล้วว่าการตายคือการที่ชั้น 5 หรือกายกับจิต ไม่สามารถประชุมกันเข้า คือต่างฝ่ายต่างแยกออกจากกัน ภายในฐานะรูปก็สลาย สู่วิภาวะความเป็นธาตุดั้งเดิม ส่วนจิตหากยังมีเหตุปัจจัย คือกิเลสซึ่งประกอบด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ก็ยังคงสำแดงศักยภาพตามธรรมชาติ

ของตน คือ สร้างรูปสร้างชีวิตเพื่อรองรับการ ประกอบกรรม ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดวิบากคือผลแห่งกรรมต่อไป หรืออีกนัยหนึ่งพระพุทธศาสนา กล่าวว่า มนุษย์ประกอบไปด้วยธาตุ 6 คือ

- 1) ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน)
- 2) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ)
- 3) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ)
- 4) วาโยธาตุ (ธาตุลม)
- 5) อากาศธาตุ (ธาตุอากาศ)
- 6) วิญญาณธาตุ (ธาตุวิญญาณ)

ธาตุทั้ง 6 นี้แบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ ธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ และอากาศธาตุ เป็นธาตุที่ไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่มีชีวิตจิตใจเป็นฝ่ายสสาร ส่วนธาตุวิญญาณ เป็นธาตุที่มีความรู้สึกนึกคิด มีชีวิตจิตใจ เป็นฝ่ายจิตเมื่อธาตุทั้ง 6 นี้มาประชุมกันชีวิตก็เกิดขึ้น หากแยกกันชีวิตก็สิ้นสุดคือ ตาย (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 14 ข้อ 100 : 118)

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงเรื่องการตายไว้ว่า เป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจเป็นทุกข์เป็นอุทหาหนให้ เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือในโลกนี้ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจาก ตายไปแล้ว 1 วัน 2 วัน หรือ 3 วัน พองขึ้นอืดซำเลือดซำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลย หรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 20 ข้อ 36 : 191-194) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546 : 460) ให้ความหมายว่า ตายเป็นคำกริยา หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต ความตาย หมายถึง สิ้นใจ สิ้นชีวิต ไม่ เป็นอยู่ต่อไป สิ้นสภาพของการมีชีวิต เคลื่อนไหวไม่ได้ (Stephen P. Elliott, 1990 : 317)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการตายในพระพุทธศาสนา

แนวคิดเกี่ยวกับการตายในพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบของการตาย ประเภทของการตาย และสาเหตุของการตาย ดังนี้ มนุษย์ตั้งขึ้นด้วยองค์ประกอบ 5 ประการที่เรียกว่า ชันธ์ 5 มี

- 1) รูปคือร่างกายและส่วนประกอบที่เป็นร่างกาย
- 2) เวทนาคือความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย
- 3) สัญญาคือความจำได้หมายรู้อารมณ์
- 4) สังขารคือสภาพปรุงแต่งจิตให้ตีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ
- 5) วิญญาณคือการรับรู้อารมณ์ทางตาหูจมูกลิ้นกายใจ

โดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ทั้ง 5 องค์ประกอบนี้แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ รูป ส่วนที่มองเห็นได้ด้วยตาทั้งหมด (รูป) และนาม ส่วนที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่าหรือจิตใจนั่นเอง (เวทนา

สัญญา สังขาร วิญญาณ) เมื่อส่วนประกอบสำคัญเหล่านี้มีการรวมกันเข้าก็ย่อมมีการสลายหรือแยกออกจากกันเป็นธรรมดา มนุษย์ก็เช่นเดียวกันสภาพที่ส่วนประกอบของมนุษย์คือชั้น 5 หรือกายกับจิตแยกสลายออกจากกันเราเรียกว่า ตาย การตายจึงเป็นขณะที่ชั้น 5 หรือกายกับจิตไม่สามารถประชุมกันได้อีก พระมหาสุพร รุกขิตถมโฆ (ปวงกลาง) (2557 : 22) ได้จำแนกองค์ประกอบของการตายออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การตายทางกายภาพ คือ การสิ้นชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั่วไป ทำให้ร่างกายแตกสลาย เกณฑ์การตัดสิน คือ “เมื่อมีธรรม 3 ประการคือ (1) อายุ (2) ไออุ่น (3) วิญญาณละกายนี้ไปกายนี้จึงถูกทอดทิ้งนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ที่ปราศจากเจตนา” “สัตว์ผู้ตายคือทำกาละไปแล้วมีกายสังขาร วจีสังขารและจิตสังขารดับระงับไปมีอายุหมดสิ้นไป ไม่มีไออุ่น มีอินทรีย์แตกทำลาย” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 12 ข้อ 457 : 495) ซึ่งหมายถึงความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่กับภพอันหนึ่งได้แก่ การสิ้นชีวิตของสัตว์โลกในภพหนึ่งๆ

2. การตายทางจิตวิญญาณ แม้บุคคลยังมีชีวิตอยู่ก็อาจถือว่าตายได้เช่นเดียวกัน การตายในลักษณะนี้ไม่อาจมองเห็นได้ทางกายภาพเป็นองค์ประกอบทางด้านจิตใจดังพุทธพจน์ที่ว่า “ความไม่ประมาทเป็นทางแห่งอมตะ ความประมาทเป็นทางแห่งการตาย คนผู้ไม่ประมาทชื่อว่าย่อมไม่ตาย คนผู้ประมาทจึงเหมือนคนตายแล้ว” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 21 : 31) “วาจาสัตย์เป็นวาจาไม่ตาย” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 25 ข้อ 456 : 603) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการตายจากคุณธรรมความดีต่างๆ นั้นเอง ภิกษุที่มีราคะครอบงำก็เช่นเดียวกันได้ชื่อว่าตายแล้ว เพราะตายจากคุณงามความดีนั่นเอง มนุษย์ที่มีความทุกข์อยู่เช่นปัจจุบันนี้ก็เพราะว่าเป็นผู้ตายทางจิตและวิญญาณ ถ้ามนุษย์มีคุณธรรม ความดีประจำจิตใจก็จะไม่ตาย คนที่ตายในลักษณะนี้ก็คือตายทางจิตวิญญาณ องค์ประกอบของการตายมี 2 ลักษณะ คือการตายทางกายภาพ ได้แก่การดับของชั้น 5 เป็นการทิ้งร่างวางชั้น 5 หมดลมหายใจ ธาตุทั้ง 4 กำเริบจนไม่อาจดำรงชีพอยู่ได้ ส่วนอีกประการคือการตายทางด้านจิตวิญญาณ ได้แก่ การตายจากคุณงามความดี เช่น การใช้ชีวิตด้วยความประมาทหรือบุคคลที่เป็นมิจฉาทิฐิ เป็นต้น การตายทั้งสองลักษณะนี้ การตายจากความดีเป็นการตายก่อนการตายด้านกายภาพ คนที่ประกอบกรรมทำชั่ว หรือคนที่ใช้ชีวิตอย่างประสาทจึงถือว่าเป็นผู้ที่ตายแล้ว

3. การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธเจ้าเป็นพระอนุตตสัมมาสัมโพธิญาณ มีพระญาณหยั่งรู้อุบัติและอนาคตได้อย่างไม่จำกัด การปรินิพพานของพระองค์เป็นไปตามกฎของพระไตรลักษณ์ ซึ่งเป็นกฎที่เที่ยงธรรมไม่วันแม้แต่พระพุทธองค์ การปรินิพพานของพระองค์ได้ยืนยันถึงพระธรรมคำสอนของพระองค์เองว่าเป็นสังขะ เป็นความจริงแท้ ด้วยพระสัพพัญญุตญาณทำให้พระองค์ทรงกำหนดรู้ถึงวันปรินิพพานได้ และทรงปลงพระชราอายุสังขารว่าในอีก 3 เดือนข้างหน้าจะปรินิพพาน ก็ได้เตรียมการไว้อย่างรอบคอบหลายประเด็นดังต่อไปนี้

1. เตรียมสถานที่ที่จะทรงปรินิพพานให้เป็นเมืองเล็กๆ คือ เมืองกุสินารา เพื่อจะไม่มีปัญหาในเรื่องการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุเป็นต้น

2. เตรียมความพร้อมของพุทธสาวกให้มั่นคงในธรรมทั้งปวง ดังที่กล่าวกับภิกษุทั้งหลายที่พำนักอยู่ในเขตกรุงเวสาลี ช่วงพรรษาสุดท้ายของพระพุทธองค์ว่า “ธรรมที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง เธอทั้งหลายพึงเรียน เสพ เจริญ ทำให้มากด้วยดี โดยวิธีที่พรหมจรรย์นี้จะพึงตั้งอยู่ได้นาน ดำรงอยู่ได้นาน และพึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 184 : 130-131) โดยเฉพาะความไม่ประมาทเป็นเรื่องที่พระพุทธองค์ทรงเน้นมาก ดังพุทธพจน์บทหนึ่งที่สำคัญมาก คือ “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด” นี้เป็นพระปัจฉิมโอวาทของพระตถาคต (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 185 : 131) พระพุทธพจน์บทนี้แสดงให้เห็นว่า ทรงย่อพระพุทธโอวาทที่ทรงประกาศตลอดเวลา 45 ปี ลงในบทว่า “ความไม่ประมาท” เพียงบทเดียว

3. เตรียมมอบมรดกธรรม พระผู้มีพระภาคขณะใกล้ปรินิพพานได้รับสั่งเรียกพระอานนท์มาตรัสว่า “อานนท์ ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 216 : 164) พระอรหันตสาวกและภิกษุทั้งหลายที่เฝ้าอยู่ใกล้ที่ประทับต่างได้ยินโดยทั่วกัน

4. เตรียมให้บรรดาภุคณ์จัดพิธีพระบรมศพ แต่สำหรับคณะสงฆ์นั้นทรงรับสั่งแก่พระอานนท์ว่าให้เหล่าภิกษุ ภิกษุณี พยายาม ขวนขวายทำหน้าที่ของตนเองเถิด ไม่ประมาทในหน้าที่ของตน มีความเพียร อุทิศกายและใจอยู่เถิด กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีทั้งหลายล้วนเป็นบัณฑิต ซึ่งเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธองค์ จะทำการบูชาสรีระของพระองค์เอง พระอานนท์ทูลถามว่า พวกเขาพึงปฏิบัติต่อพระสรีระของพระพุทธองค์อย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “พึงปฏิบัติต่อสรีระของตถาคตเหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดินั้นแหละ” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 205 : 152)

5. เตรียมกล่าวคำอำลา ขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำพรรษาสุดท้ายในเวฬุคาม พระองค์ได้มีอาภรณ์พระประชวรอย่างรุนแรงมีทุกขเวทนา อย่างแสนสาหัสจนเจียนจะปรินิพพาน พระองค์ทรงมีสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นไม่พริ้นพริ้งทรงพระดำริว่า “การที่เราไม่บอกผู้อุปัฏฐาก ไม่อำลาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานนั้น ไม่เหมาะแก่เรา” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 161 : 109) หลังจากที่มีมารมาทูลอาราธนาให้ปรินิพพานและทรงรับการอาราธนานั้นแล้ว จึงทรงรับสั่งให้พระอานนท์ไปนิมนต์ภิกษุเท่าที่พำนักอยู่ในเขตกรุงเวสาลีมาประชุมในหอนั้น ที่กุฎาคารศาลาในป่ามหาวัน แล้วตรัสบอกภิกษุเหล่านั้นว่าจากนี้ไปอีก 3 เดือนพระพุทธองค์จะปรินิพพาน จากนั้นตรัสพระคาถาว่า

“วัยของเราแก่ห่อม ชีวิตของเราเหลือน้อย เราจะจากพวกเธอไปเราทำที่พึ่งแก่ตนแล้ว พวกเธอจงอย่าประมาท มีสติ มีศีลบริสุทธิ์ มีความดำริมั่นคงดี รักษาจิตของตนไว้ ผู้ที่ไม่ประมาทอยู่ในธรรมวินัยนี้ ละการเวียนว่ายตายเกิดแล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 185 : 132)

6. ให้โอกาสภิกษุทั้งหลาย ได้ถามข้อสงสัยหากยังมีธรรมข้อใดที่ยังไม่กระจ่าง แม้ในวาระสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพ พระผู้มีพระภาครับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุแม้เพียงรูปเดียวพึงมีความสงสัยหรือความเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติ) เธอทั้งหลายจงถามเถิดจะได้ไม่เสียใจในภายหลังว่าพระศาสดายังอยู่ต่อหน้าเราไม่กล่าวทูลถามในที่เฉพาะพระพักตร์” (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 217 : 165) พระผู้มีพระภาคตรัสย้ำถามถึง 3 ครั้ง แต่ไม่มีภิกษุแม้เพียงรูปเดียวที่สงสัยหรือเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรค หรือในปฏิบัติ พระผู้มีพระภาคทรงมีญาณหยั่งรู้แล้วว่าในจำนวนภิกษุ 500 รูปที่เฝ้าอยู่ขณะนั้น ภิกษุผู้มีคุณธรรมชั้นต่ำสุด เป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า (พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย, เล่ม 10 ข้อ 217 : 166) นี่เป็นตัวอย่างแก่ชนรุ่นปัจจุบัน ในการที่ผู้ใกล้ตายได้บอกเรื่องค้ำคาใจแก่ญาติและให้ญาติซักถามและบอกเรื่องค้ำคาใจของตนแก่ผู้ใกล้ตาย เพื่อการสะสางเรื่องค้ำคาใจให้หมดสิ้นด้วยกันทั้งสองฝ่าย จิตในขณะตายก็จะเป็นอิสระ จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าได้มีการเตรียมพร้อมรับมือกับความตายได้อย่างสมบูรณ์แบบ ไม่ทรงห่วงกังวลต่อภัยคือความตายนั่นเลย แต่ได้ทรงวางแผนการตายอย่างมีระบบ พร้อมทั้งสั่งการการจัดการพระศพ การป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการตายของพระองค์ และได้ทรงทำหน้าที่ของพระองค์ในฐานะพระพุทธเจ้าจนวินาทีสุดท้าย ทำให้การตายของพระองค์ไม่มีข้อกังขาหรือความผิดพลาดใดใดเกิดขึ้นมาในภายหลัง

4. การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของภิกษุในสมัยพุทธกาล

การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของภิกษุในสมัยพุทธกาล เป็นการศึกษาในประวัติของพระอานนท์เถระและพระสารีบุตรเถระ มีรายละเอียดดังนี้

4.1) การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของพระอานนท์เถระ

พระอานนท์เป็นเจ้าชายองค์หนึ่งแห่งราชวงศ์ศากยะในกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระบิดาพระนามว่าพระเจ้าอมิตทนะ ซึ่งเป็นพระอนุชาของพระเจ้าสุทโธทนะ ส่วนพระมารดาไม่ปรากฏพระนาม การที่ท่านได้ชื่อว่าอานนท์ก็เพราะเมื่อคราวที่ท่านประสูติ พระญาติทั้งหลายต่างก็มีความสดชื่นรื่นเริงบันเทิงใจ นอกจากนั้นท่านยังเป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้า คือเกิดในวันเดียวกันกับพระพุทธเจ้า เมื่ออายุได้ 120 ปี จึงได้พิจารณาเห็นอายุสังขารเหลืออยู่เพียง 7 วันเท่านั้น ท่านจึงแจ้งแก่คนทั้งหลายว่า นับจากวันนั้นไปอีก 7 วันท่านจะปรินิพพาน เมื่อประชาชนทั้งหลายที่อยู่ทางฝั่งแม่น้ำโรหิณีทั้งสองฝั่งได้ทราบเข้า จึงพากันไปยังฝั่งแม่น้ำโรหิณี ต่างฝ่ายต่างก็แสดงความจำนงให้ท่านพระ

อาานนทีไปปรินิพพานที่ฝั่งของพวกตนแต่ฝ่ายเดียว โดยอ้างเหตุว่า พระเถระมีอุปการะมากแก่พวกตน แต่อีกฝ่ายไม่ยอมโดยอ้างเหตุผลเช่นเดียวกัน ท่านเห็นว่าจะเกิดโกลาหลกันขึ้นแน่ หากจะไปปรินิพพานฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงได้เข้าเตโชกสิณเหาะขึ้นบนอากาศเหนือแม่น้ำโรหิณี แสดงธรรมแก่ประชาชนทั้งสองฝั่งน้ำ แล้วอธิษฐานให้สารีริกธาตุของท่านแตกออกเป็น 2 ส่วน ตกลงบนฝั่งแม่น้ำฝั่งละหนึ่งส่วน พอขาดคำอธิษฐานเปลวไฟได้ลุกขึ้น สรีระของท่านก็แตกออกเป็น 2 ส่วนตกลงบนฝั่งทั้งสอง มหาชนได้พากันคร่ำโศกปริเทวนาการดูแผ่นดินจะกล่มทลาย คล้ายเมื่อกาลที่พระผู้มีพระภาคปรินิพพาน จะเห็นได้ว่า พระอาานนทีได้มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายได้เป็นอย่างดียิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากท่านเป็นพระอรหันต์ชิวาสพ จึงไม่มีความสะดุ้งกลัวต่อความตาย กับทั้งยังสามารถวางแผนการตายของตนเองได้ ด้วยการล่วงรู้กำหนดอายุขัย ทั้งนี้เพื่อระงับสงครามที่อาจเกิดขึ้นจากญาติทั้ง 2 ฝ่าย โดยการเข้าเตโชกสิณและนิพพานกลางอากาศ แบ่งสารีริกธาตุให้ตกไปทั้ง 2 ฝั่ง อันเป็นการยุติสงครามของพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย เป็นการเตรียมพร้อมทั้งการตายของตนเองและความอุ่นใจอันอาจเกิดจากการตายของตนเอง จึงเรียกได้ว่าเป็นการเตรียมความพร้อมและการบริหารจัดการความตายได้อย่างสมบูรณ์แบบ

4.2) การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของพระสารีบุตรเถระ

พระสารีบุตรเกิดในตระกูลอุปลิสสะซึ่งเป็นวรรณะพราหมณ์ ที่หมู่บ้านอุปลิสสะ เมืองนาลันทา มีพี่น้องชาย 3 คน คือจุนทะ อุปเสนะ และเรวตะ และมีน้องสาว 3 คน คือ จาลา อุปจาลา และสีสุพจาลา รวมทั้งท่านเป็น 7 คน (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2523 : 1) พระสารีบุตร ได้สำเร็จพระอรหัตต์เป็นพระอเสกขะบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ปริพาชกที่ฆนชะ พระสารีบุตรเถระได้บรรลุพระอรหัตต์ผลในวันที่ 15 หลังจากบวชแล้ว ซึ่งในวันนั้นตรงกับวันเพ็ญเดือนมาฆะ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3) เมื่ออายุได้ 120 ปี ท่านได้อาพาธเป็นไข้หนัก ท่านจึงตรวจดูอายุสังขารของท่าน แล้วรู้ว่าอายุสังขารจักเป็นไปได้เพียง 7 วัน ท่านตกลงใจจะโปรดมารดาของท่านจากความเห็นผิดและจะปรินิพพานในห้องที่เกิด พระสารีบุตรเก็บเสนาสนะเสร็จแล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ได้กราบทูลขออนุญาตปรินิพพานแต่พระพุทธเจ้า แล้เดินทางไปบ้านนาฬกะ และแสดงธรรมโปรดมารดาของท่าน (NYANAPONNIKA THERA, 1966 : 76) เมื่อจบเทศนาของท่านพระสารีบุตร นางพราหมณีก็ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล จากนั้นท่านพระสารีบุตรตั้งจิวิรมาปิณฑาและปรินิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ จากเหตุการณ์ปรินิพพานของสารีบุตรทำให้ทราบว่า ท่านพระสารีบุตรได้เตรียมรับมือกับความตายได้อย่างสมบูรณ์แบบ ประกอบกับท่านเป็นพระอรหันต์ชิวาสพ จึงหยั่งรู้กำหนดการตายของตนเองได้ ท่านจึงตัดสินใจไปโปรดมารดาของท่านเอง และวางแผนที่จะแสดงธรรมโปรดนางสารีพราหมณี แม้จะมีเวทนาจ้าจากอาพาธท่านก็สามารถข่มไว้ด้วยอำนาจแห่งฌานสมาบัติ และได้แสดงธรรมโปรดมารดาของท่านจนสำเร็จเป็นพระโสดาบัน มั่นคงในพระรัตนตรัย เป็นการทำหน้าที่บุตรได้

เป็นอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่า เมื่อพระอรหันต์จะปรินิพพานนั้น ท่านจะทำให้การนิพพานของท่านเป็นประโยชน์อย่างสูงสุด ทั้งต่อผู้อยู่เบื้องหลังและผู้ที่เกี่ยวข้อง

4.3) การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของพระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

พระนางมหาปชาบดีโคตมี ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุณีด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ หลังจากบวชแล้วมีพากเพียรบำเพ็ญธรรมจนบรรลอรหันตผล เมื่ออายุได้ 120 พรรษา ได้ทูลลาพระพุทธเจ้า ณ เมืองเวสาลี เสด็จปรินิพพาน (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ษฎุเสณ, 2545 : 5) พระเถรีได้ถวายบังคมพระพุทธเจ้า แล้วแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้วิจิตรพิสดารหลายอย่าง เสร็จแล้วหมอบลงกราบแทบพระยุคลบาทของพระบรมศาสดา จะเห็นว่า แม้พระนางจะเป็นสตรีแต่ก็ไม่มี ความขาดกลัวในความตาย เมื่อใกล้จะนิพพานได้เข้าไปกราบทูลลาพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นธรรมเนียมของพระอรหันต์ที่จะนิพพานก่อนพระพุทธรองค์ จากนั้นพระนางจึงได้บอกลาบรรดาพระญาติที่เป็นพระภิกษุทั้งหลาย ได้แสดงโอวาทปลอบประโลมพระอานนท์เถระที่ยังปลุชชให้คลายความโศกเศร้า โดยมีได้อาลัยโยตีในสังขารอันเสื่อมโทรมนั้นเลย ได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อปราบเหล่ามัจฉาที่ลี้ให้เข้าใจในความเป็นอยู่จริงของพระอรหันต์ จึงกล่าวได้ว่า การเตรียมความพร้อมสำหรับการตายของพระนางเป็นไปอย่างมีสติ สัมปชัญญะ พระนางเผชิญหน้ากับความตายอย่างกล้าแกร่ง ทั้งนี้เนื่องจากพระนางเป็นพระอรหันต์ที่สมาบัติที่หยั่งรู้และเข้าใจในสังขารของชีวิตเป็นอย่างดี มีสติสัมปชัญญะครบถ้วนบริบูรณ์

4.4) การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายของอนาถบิณฑิกเศรษฐี

อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เกิดเป็นชาวเมืองสาวัตถี เป็นบุตรของสมณเศรษฐี เดิมชื่อสุทัตตะ เพราะเป็นมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่คนยากจนอนาถา ในบั้นปลายชีวิตของอนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยเป็นไข้หนักทุกข์ทรมานนอนรอความตาย จึงได้ให้คนใช้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแทนตน แล้วให้นิมนต์พระสารีบุตรไปเยี่ยมท่านที่บ้าน คนรับใช้ได้ทำตามที่ท่านเศรษฐีสั่งการไปทุกอย่าง รุ่งขึ้นท่านพระสารีบุตรพร้อมด้วยพระอานนท์เป็นอนุจรได้ไปเยี่ยมท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ถามไถ่อาการป่วย ท่านเศรษฐีกล่าวว่า จะไม่ไหวแล้ว อาการทุกข์ทรมานทวิคุณ ไม่ทุเลา ลมเสียดแทงกระหม่อมเจ็บปวดเหลือประมาณ เหมือนมีคนเอาเข็มแหลมคมมาทิ่มแทงในศีรษะ เหมือนมีคนแข็งแรงนำเชือกเหนียวมาผูกรัดจนตึง ลมเสียดแทงท้องเจ็บปวดเหลือประมาณ ท่านพระสารีบุตรพิจารณาเห็นว่าท่านเศรษฐีอาการหนักมาก จึงแสดงธรรมโปรดเพื่อให้ท่านถือเป็นอารมณ์ข่มความทุกข์ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ร้องไห้หน้าตานองหน้า ครั้นพระสารีบุตรและพระอานนท์แสดงธรรมเสร็จแล้ว ก็ปลีกตัวกลับพระเชตะวัน ไม่นานเท่าใดนัก ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีก็ถึงแก่กรรมแล้วไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต พอตกกลางคืนจึงมาเข้าเฝ้าพระศาสนา พรณนายกย่องพระธรรมเทศนาของพระสารีบุตรให้พระตถาคตฟัง แล้วก็หายไป จากเหตุการณ์ในตอนถึงแก่ความตายของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทำให้เห็นว่าท่าน

เศรษฐกิจได้มีการเตรียมพร้อมกับการตายเป็นอย่างดี ท่านได้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน แต่ว่าทุกขเวทนาอันเกิดอาพาธนั้นก็ยิ่งปรากฏเหมือนคนปกติทั่วไป เพราะความเป็นพระอริยบุคคลนั้น ไม่สามารถก้าวพ้นความเสื่อมของสังขารได้

2. วิเคราะห์การเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล

จากการศึกษาการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาล พบว่ามีการเตรียมความพร้อมในลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การกำหนดให้เห็นถึงความตายว่าเป็นเรื่องปกติ ก่อนอื่นพึงเข้าใจเบื้องต้นว่าพุทธบริษัทที่นำมากล่าวไว้ในนี้ล้วนเป็นพระอริยบุคคล ตั้งแต่ชั้นโสดาบันจนถึงพระอรหันต์ จึงเป็นธรรมดาว่าพระอริยบุคคลจะพิจารณาเห็นความตายเป็นเรื่องปกติ กับทั้งพระอรหันต์ย่อมมีญาณทัศนะกำหนดรู้วันตายของตนเองได้ ความเข้าใจในชีวิตที่ก่อให้เกิดการเตรียมพร้อมรับมือกับความตายจึงเป็นเรื่องปกติวิสัยที่พระอริยบุคคลจะกระทำได้โดยง่าย แต่กระนั้นก็ยังพบว่า ทุกขเวทนาย่อมยังเกิดกับพระอริยบุคคลทุกระดับ เช่น กรณีของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี (ชั้นโสดาบัน) ก็ทุกข์ทรมานด้วยอาพาธจนพระสารีบุตรมาเยี่ยมและแสดงธรรมให้คลายความยึดมั่นถือมั่นในสังขาร จึงเสียชีวิตด้วยอาการอันสงบ หรือในกรณีของพระสารีบุตรเองก็ได้อาพาธหนักถึงกับสำรอกออกมาเป็นโลหิต ได้รับทุกขเวทนาอย่างหนักและนิพพานในห้องที่ท่านเกิดนั่นเอง แม้ความเจ็บป่วยจากร่างกายที่เสื่อมโทรมไปตามสภาพของไตรลักษณ์ แต่ความเป็นพระอริยบุคคลของท่านเหล่านี้ก็สามารถระงับความเจ็บนั้นได้อย่างมีสติ และตั้งจิตไว้พร้อมเผชิญหน้ากับความตายอย่างแข็งแกร่ง

2. การตรวจภาวะที่จะต้องทำก่อนตาย เป็นที่น่าสังเกตว่า บุคคลที่นำมาเป็นตัวอย่างในงานวิจัยนี้มีการตรวจภาวะที่จะต้องทำก่อนตายว่ามีความประสงค์จะทำอะไร เช่น พระอานนท์เลือกที่จะไปโปรดเหล่าพระประยูรญาติ พระสารีบุตรเลือกที่จะไปแสดงธรรมแก่มารดาและนิพพานในห้องที่ท่านเกิด ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีประสงค์จะฟังธรรมจากพระสารีบุตร นางสุมนาเทวีประสงค์จะพบบิดาของตน พระนางมหาปชาบดีได้กล่าวทูลลาพระพุทธเจ้าและแสดงปาฏิหาริย์ แสดงธรรมโปรดเหล่าภิกษุณีบริษัท เป็นต้น

3. การบรรลุมารกิจสุดท้ายก่อนการตาย คือ การทำตามที่ตนปรารถนาไว้ก่อนตาย พบว่าพุทธบริษัทตัวอย่างได้บรรลุมารกิจสุดท้ายก่อนการตายอย่างสมบูรณ์แบบ เช่น พระสารีบุตรได้แสดงธรรมแก่มารดาของท่านจนตั้งอยู่ในโสดาปัตตผล พระอานนท์ได้อธิฐานสำเร็จเตโชกสิณนิพพานกลางแม่น้ำและแบ่งอัฐิของท่านแก่ญาติทั้ง 2 ฝ่าย เป็นต้น

4. การตายตามรูปแบบของ “การตายดี” การตายดีตามรูปแบบของพระพุทธศาสนาเป็นการตายที่ผู้ตายมีสติสัมปชัญญะ รู้ตัวอยู่เสมอ และมีจิตใจที่แช่มชื่น ไม่เศร้าหมอง ไม่วิตกกังวลหรือเกรงกลัวต่อความตาย ไม่ทรมานทรมานหรือท่วงอาลัยในทรัพย์สมบัติ เมื่อสามารถสลัดความห่วง ความยึด

ติดเหล่านี้ได้ จิตย่อมคิดแต่ในทางกุศล สุดดีจึงเป็นที่ไปของบุคคลผู้ตายดี ดังตัวอย่างของพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาลนั่นเอง

โดยสรุปแล้ว พระพุทธศาสนามองว่าการตายเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ที่จะต้องพบเจอ เป็นธรรมที่เกิดมาพร้อมกับ “การเกิด” มีคำไวพจน์เกี่ยวกับการตายหลายคำในภาษาบาลี แต่สามารถประมวลสรุปลงได้ในความสั้นไป ดังต่อไปนี้ของชั้น 5 โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ การตายตามเวลาและการตายก่อนเวลา ขึ้นอยู่กับอายุและกรรมวิบากเป็นเครื่องชักนำ นอกจากนั้นยังแบ่งตามสภาพของการตายเป็นอีก 2 อย่าง คือ การตายทางกายภาพ คือ การดับลงของขันธ์ และการตายทางด้านจิตวิญญาณ คือ การตายจากคุณงามความดี เมื่อความตายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ มนุษย์จึงควรเตรียมพร้อมรับมือกับความตายอย่างถูกต้อง หรือที่เรียกว่า “ตายดี” โดยมีพุทธบริษัทในสมัยพุทธกาลเป็นอุทาหรณ์ เช่น พระเจ้าพิมพิสาร ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี พระสารีบุตรเถระ พระอานนท์เถระ พระนางมหาปชาบดีเถรี เป็นต้น

สรุป

การเตรียมพร้อมรับมือกับความของภิกษุในสมัยพุทธกาล พบว่า การตายของผู้เป็นพระอรหันต์พระอริยบุคคลในสมัยนั้น มีการเตรียมตัวก่อนตายที่ดี คือ ก่อนตายท่านได้วางแผนจัดการเรื่องราวต่างๆ ให้เรียบร้อยก่อนที่ท่านจะตาย ในกรณีของพระอานนท์เถระ ก่อนปรินิพพานท่านได้จัดการเรื่องสรีระของพระองค์เอง โดยเข้าเตโชกสิณแบ่งร่างออกเป็น 2 ส่วน และเผาร่างพระองค์เอง แล้วให้แบ่งสารีริกธาตุเป็น 2 ฝั่งแม่น้ำ เพื่อชาวบ้านที่ต้องบูชาจะได้มีไม่มีปัญหาทะเลาะกัน เพื่อความสงบ ส่วนพระสารีบุตรก่อนตายท่านได้ทำหน้าที่บุตรอันกตัญญู แม้จะทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย ท่านก็ยังแสดงธรรมให้มารดาของตนจนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระธรรมคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาค ได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุโสดาปัตติผล จะเห็นได้ว่าท่านทั้ง 2 ไม่มีความกลัวต่อความตาย สามารถรู้วันตาย และมีการจัดการบริหารการตายได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้แล้วบุคคลผู้เป็นอริยบุคคลอื่นๆ ก็มีการเตรียมตัวตายที่ดี ไม่มีความประมาท ก่อนตายได้มีการทูลลาพระผู้มีพระภาคเจ้า อันเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม จากนั้นก็ทำกิจหรือภาระสุดท้ายของตนให้เรียบร้อย จากนั้นก็ตายอย่างมีสติ ถึงแม้ว่าบางท่านยังไม่ถึงขั้นอริยบุคคลท่านก็ตายดี ไปเกิดในภพภูมิที่ดีมีสุคติ เป็นเบื้องหน้า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายเป็นแนวคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน จากเดิมการพูดถึงเรื่องความตายเป็นเรื่องอัปมงคล ไม่ควรพูด แต่ในปัจจุบัน ความตายเป็นเรื่องที่ควร

พิจารณาทุกลมหายใจ การเตรียมพร้อมรับมือกับความตายจึงเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะกับผู้ป่วยระยะวิกฤตหรือผู้ป่วยติดเตียง ผู้ป่วยที่เป็นโรครักษาไม่ได้ ควรได้ทำความเข้าใจเพื่อไม่ให้เกิดอาการหวาดวิตกหรือกระวนกระวาย ในทางพระพุทธศาสนาได้มีการผลิตหนังสือเกี่ยวกับเตรียมรับมือกับความตายอย่างหลากหลาย แต่ยังเข้าไม่ถึงประชาชน จึงควรมีการจัดทำสื่อในรูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจได้อย่างทั่วถึงต่อไป

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการเขียนบทความทางวิชาการครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาบุคคลที่มีการเตรียมความพร้อมรับมือกับความตายในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตัว เช่น กรณีของท่านพุทธทาสภิกขุ และ กรณีของแมชีคันสนีย์ เสถียรสุต แห่งเสถียรธรรมสถาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- จินต์สุธา รอดพาล. “การตายดี: มุมมองจากผู้สูงอายุไทยพุทธ”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพยาบาลศาสตร์**. คณะพยาบาลศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2523). **ชีวประวัติพุทธสาวก เล่ม 6**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ัษฎ์เสน. (2545). **สตรีในพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัทส่องสยาม จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2539). **ระลึกถึงความตายและวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องต่อความตาย**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- พระมหาสุพร รุกขิตธมโม (ปวงกลาง). (2557). “ศึกษาวิเคราะห์การเผชิญหน้ากับความตายอย่างสงบตามหลักมรณสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์.
- NYANAPONNIKA THERA. (1966). **The Life of Sariputt**. Buddhist Publication Society.
- Stephen P. Elliott. (1990). **Webster’s New World Encyclopedia**. New York: Prentice Hall.